

**SARIKAYA, YAŞAR (2008). MERKEZ İLE TAŞRA ARASINDA
BİR OSMANLI ALİMİ: EBU SAİD EL-HADİMİ, KİTAP
YAYINEVİ, İSTANBUL, 351 s.**

*Mustafa GENCER-Doğan GEZER**

Yaşar Sarıkaya'nın kaleminden çıkan bu kitap, esas itibarıyla yazarın 2005'te Almanya'nın Bochum Ruhr Üniversitesi tarafından kabul edilen ve Almanca olarak yayımlanan doktora tezinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir. Eser XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önde gelen alim ve sûfilerinden Ebu Said Muhammed el-Hadimi'nin hayatı, çalışmaları ve etki alanı konularına yoğunlaşmaktadır. Bir taşra alimi olmasına rağmen Hadimi, sınırlarını hayli aşan ve yaşadığı dönemden günümüze kadar uzanan nüfûzu ve çağları delen etkinliğe sahip niteliği ile karşımıza çıkmaktadır. Hadimi'nin biyografisinden yola çıkan bu çalışma, XVIII. yüzyıl Osmanlı Tarihi'ndeki eğitim, kültür ve düşünce sistemine dair önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynaklar Hadimi'nin atalarının Konya'nın bugünkü Hadim ilçesine yakın bölgelerine XII. yüzyılda yerleştiklerini gösterir. Önceleri küçük bir yerleşim merkezi olan Hadim XIX. yüzyılda Anadolu'nun en önemli eğitim merkezi haline gelmiştir. Hadim'in bu şekilde önemli bir cazibe merkezi haline gelmesinde şüphesiz en büyük pay Hadimi ailesinindir. Hadimi ailesinin yaptırmış olduğu medrese ve diğer eğitim kurumları öyle bir cazibe merkezi haline gelmiştir ki, Orta Anadolu'nun birçok tarihi ve büyük eğitim merkezini geride bırakmıştır.

Bu medresede, Osmanlı ilmiyesinde ün yapmış birçok talebe okumuş ve icazet almıştır. İlmiye teşkilatında yüksek mevkiler elde eden bazı meşhur Osmanlı alimlerinin de vaktiyle Hadim medresesinde okudukları bilinmektedir. Bütün bunlardan sonra belki de en önemlisi bu küçük kasabada zamanın temel din bilimlerinin baş eserlerini içinde bulunduran büyük bir kütüphane kurulmuş olmasıdır.

Eser girişi hariç altı bölüm, ekler, kapsamlı bir kaynakça ve dizinden müteşekkildir. Birinci bölümde yazar Hadimi'nin aile kökenini, sosyal çevresini ve bu çevrenin kültürel yapısını ele almakta ve Hadimi ailesinin önemli isimleri mevcut belge ve bilgiler ışığında tanıtılmaktadır.

Müteakip bölümde Hadimi'nin aldığı eğitim sorgulanmakta, eğitiminin medrese dönemi detaylı bir şekilde tasvir edilmektedir. Ayrıca bu bölümde Hadimi'nin düşünce yapısında etkili olan hocaları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

üzerinde durulmuştur. Bunlardan ön plana çıkan Tokatlı *Ahmet Kazabadi* daha ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Son olarak Hadimi'nin Konya ve İstanbul seyahatleri ile hac vazifesi ve bu sırada kurduğu sınır ötesi ilmi ilişkiler ele alınmaktadır.

Mesleki hayatı üzerine detaylı bilgiler sunan üçüncü bölümde Hadimi'nin etkili ve söz sahibi olduğu çalışma sahası incelenmektedir. Burada onun özellikle müderris, müftü, sûfi ve fakih olarak etkinliği ve kurduğu etki ağı önem kazanmaktadır. Bu bölümün son kısmında ise Hadimi'nin kaleme aldığı eserler, şerhler ve haşiyeler ait oldukları sistem ve disiplinler çerçevesinde tasnif edilerek okuyucuya sunulmuştur.

Özel bir bölüm olan dördüncü bölümde ise Hadimi'nin bazı eserlerinin ilk defa sistematik analizi yapılarak, İslam bilimlerinin nerede ise tüm dallarında eser veren Hadimi'nin ilmi kişiliği hakkında fikir verilmeye çalışılmıştır¹.

Beşinci bölüm ise Hadimi'nin kurduğu ilişkiler ağına dairdir. Hadimi'nin rahle-i tedarisini alan alim ve sûfiler ile bunların verdiği eserler incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca talebelerinin hocalarına olan bağlılıkları ve hoca-talebe ilişkisinin dikey boyutu üzerinde durulmuştur. Nihayet son bölümde Hadimi'nin etkinliğinin ahlak, tasavvuf ve siyaset alanlarındaki günümüze kadar yansıyan uzantıları ile diğer etki alanları ortaya konulmuştur.

Ebu Said Muhammed El-Hadimi XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önde gelen alim ve sûfilerindendir. Bu dönemde Hindistan, Kuzey Afrika'da dini alanda reformcu düşünce hareketleri görülmektedir. Dönemin Osmanlı Devletine baktığımızda ise ulemadan sosyal, siyasi ve fikri hayatın yeniden inşasını amaçlayan

* Doç. Dr. Mustafa Gencer, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. E-mail: mustafa.gencer@gmx.de, Doğan Gezer, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğrencisi

¹ Çalışmada konu edilen Hadimi ile ilgili biyografik ve bibliyografik kaynaklarda oldukça kapsamlı bilgiler bulunmaktadır. Örn. Bknz.: Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri* (nşr. A. Fikri Yavuz/İsmail Özen) I-III, İstanbul 1972-1975; Numan Hadimioğlu, *Hadim ve Hadimliler Bibliyografyası*, Ankara 1983. Ayrıca Rehber Ansiklopedisinin "Hadimi" maddesine göre XVIII. yüzyıl Osmanlı Alimi olan Ebu Said Muhammed el-Hadimi'nin asıl adı Muhammed, künyesi Mevlana Ebu Sa'iddir. Hadim'de doğmuş, Konya Karatay Medresesi ve İstanbul'da ilim tahsil ettikten sonra Hadim'e dönüp orada müderrisliğe başlamıştır. Kabri Konya'nın Hadim ilçesindedir. Eserleri:

1. El- Berikatü'l Mahmûdiyye. (Birgivi'nin Tarikatü'l Muhammediyye'sinin şerhidir.)
2. Dürer Hâşiyesi.
3. Hâşiyeye Alâ Tefsîr-i Nebelil Beydâvî.
4. Risâletün- fi Sülûki Nakşibendiyye
5. Mecamü'l Hakâyık. (Mecelle'nin kaidelerine kaynak olan eserdir).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

kapsamlı değişim hareketleri görülmemiştir. Konyalı Muhammed Hadimi de aslında bir din reformcusu ve yenilikçisi değildir.

Türk tarihçi ve eğitimcilerinden bazıları, Hadimi'nin yaşadığı dönemi geleneksel İslam eğitiminin ve müesseselerinin çöküş devri olarak değerlendirmektedirler. Akli ilimlerin medreselerde ihmal edildiği, tüm ilmi mesainin dini ilimlerle sınırlı kaldığı, yüksek ilmiye kadrolarının başkentin aristokrat ulema ailelerine tahsis edildiği, taşra ulemasının buralara yükselmesinin önünün kapalı olduğu gibi genel kabul gören tezler bu kitapta sorgulanmaktadır.

İşte bu noktada yazar, yukarıda zikrettiğimiz genel kabul gören bazı düşünce ve tezleri eleştirel yaklaşımla ele almakta ve yanlışlıkları ortaya koymaktadır. Sarıkaya bu çalışmasında pekala bir taşra medresesinin dini tedrisatın ve ilmi faaliyetlerin kesişme noktası olabileceğini ve İstanbul'un bu konuda tekel oluşturmadığını çok iyi göstermiştir. Örneğin Hadim'de icazet almış bir talebe, gittiği yerde müderrislik yapabiliyordu. Bu noktada karşımıza şu ilginç sonuç çıkmaktadır: XVI. yüzyıldan itibaren ilmiye sınıfında bazı yüksek mevki ve makamların kendilerine imtiyaz tanınan *Fenerizadeler*, *Kınalızadeler*, *Taşköprülüadeler* gibi ailelerin bu üst düzey makamları kolayca elde ettikleri, taşra kökenli ulemanın ise mülazemet gibi sistemlerden geçmeye mecbur bırakıldıkları ve bu sistemin neticesi olarak da üst düzey makamlara gelmelerinin önünün epeyce engellendiği görülmektedir. Bu tezlerin aksine yazar bu çalışmasında Hadimi'nin taşra kökenli öğrencilerinden bazılarının ilmiye mesleğinin kilit noktalarına kadar yükselebildiklerini ortaya koymuştur. Huzur dersleri Muharrirliği, Haremeyn Mevleviyeti, Saray Hocalığı ve Kazaskerlik bu görevlerden bazılarıdır.

Bu çalışmada Anadolu bir Osmanlı aliminin nasıl yükselebildiği, merkezden uzakta nasıl saygın bir otorite haline gelebildiği, Hadimi portresi üzerinden sorgulanmakta ve incelenmektedir.

Hadimi'nin ilişkilerinin, faaliyetlerinin ve etkilerinin tespitinde yazar geleneksel biyografi, tarih ve filoloji araştırma teknikleri yanında son dönemlerde sosyal bilimlerde yaygın şekilde kullanılan modern bir araştırma tekniği olan *network modelini* (ilişkiler ağı) uygulamıştır. Bu yeni metot ile yazar, Hadimi gibi bir taşra aliminin gerçeğe yakın portresini çizebilmeyi, kariyerini ve nesiller arası etkilerini daha iyi saptayabilmeyi amaçlamış ve başarı ile uygulamıştır.

Sonuç olarak biyografik malzeme ve diğer literatür ile beslenmiş olan bu eserde *network modeli* ışığında bugüne kadar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*

kıymeti bilinmeyen, ihmal edilen veya pek önemsenmeyen yeni ufuklar ve ilmi sonuçlara ulaşılmıştır. Eserde Osmanlı taşra medreselerinin toplumsal ve ekonomik işleyişi ve taşıyıcı kesimleri hakkında detaya inen analizlerin eksikliği göze çarpmaktadır. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde eser, Cevat İzgi, Aykut Kazancıgil ve Ekmelettin İhsanoğlu'nun mevcut Osmanlı Bilim Tarihi çalışmalarına yeni metodik bir yaklaşım getirmesi açısından ve ne denli taşra olduğu da ayrıca düşünülmesi gereken Konya medrese ve müderrislerinin ilme katkıları bakımından okumaya değer bir çalışma olarak görülmelidir².

² Osmanlı Bilim Tarihi konusundaki mevcut eserlerden birkaçı hk. bkz.: Cevat İzgi, *Osmanlı Medreslerinde İlim*, İstanbul: İz Yayınları,1995; Aykut Kazancıgil, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, İstanbul: Etkileşim Y., 2007; Ekmelettin İhsanoğlu, *Osmanlılar ve Bilim*, İstanbul: Nesil Yay., 2004; Cahid Baltacı, *XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2 Cilt, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı, 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/2 Spring 2008*